

УДК 378.091:373.3 + 37.035

Юлія ШПАЛЯРЕНКО

кандидат педагогічних наук,

викладач кафедри педагогічних технологій початкової освіти ДЗ

«Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

м. Одеса, Україна

e-mail: shpalia1@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ СПЕЦКУРСУ З ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розглядаються основні поняття громадянської освіти, доводиться необхідність формування громадянської компетентності майбутніх учителів початкової школи, проаналізовано наукові дослідження у цьому напрямку, визначено поняття «громадянська освіта», «громадянська компетентність». Описано структуру та особливості впровадження спецкурсу з формування досліджуваного феномена у студентів педагогічних ЗВО, описано завдання та вправи, за допомогою яких можна сформуванати громадянську компетентність майбутніх учителів початкової школи, доведено їх результативність, описано перспективні напрями роботи в межах дослідження.

Ключові слова: громадянська освіта, громадянська компетентність, майбутні учителі початкової школи, спецкурс.

Демократичне суспільство в наш час вимагає від кожного громадянина бути активним учасником життя власної країни, здатним швидко і всебічно аналізувати зовнішні зміни, адекватно реагувати на них, поважати закони країни, права інших людей, бути патріотом, шанувати національну історію, культуру, мову, традиції, відповідально ставитись до прав і обов'язків, прагнути до демократії та творити її.

На нашу думку, становлення демократичної особистості, громадянина-патріота відбувається саме в початковій школі. Саме в цей період проходить розкриття власного творчого потенціалу особистості, дитина навчиться цінувати і розуміти суспільство, бути невід'ємною його частиною, задовольняти особистісні та суспільні інтереси в демократичному оточенні. З огляду на це, майбутні вчителі початкової ланки освіти повинні мати ґрунтовні знання з громадянської освіти, бути компетентними у питаннях демократії, мати сформовану громадянську компетентність.

Аналіз наукової літератури показав, що учені (О. Беляєв, О. Бурау, Л. Бурлачук, В. Васютинський, Л. Виготський, Л. Дух, Дж. Дьюї, Г. Кершенштейнер, С. Ковальов, М. Коган, Е. Козлов, Н. Косарев, Б. Лихачов, А. Маркова, М. Михайліченко, Х. Мюнклер, О. Овчарук, М. Смирнова) приділяли увагу дослідженню окремих аспектів визначеного феномена.

Важливим аспектом в межах нашого дослідження є громадянська освіта особистості, що має на меті підготовку молоді до активної участі у житті демократичного суспільства і розвитку де-

мократичної культури. Результатом громадянської освіти є творчі, вільні та незалежні, критично мислячі громадяни, які знають свої права і обов'язки, уміють працювати в колективі, вести діалог та переговори [2].

Завданням громадянської освіти є формування громадянської свідомості студентів, яка допоможе орієнтуватися у складних процесах суспільного життя, виборі життєвих цінностей, позицій, допоможе їм адаптуватися до швидкого розвитку сучасного інформаційного суспільства, виховає громадян [1, 208].

Громадянська компетентність є однією з ключових компетентностей особистості. Ключова компетентність є об'єктивною категорією, що фіксує певний рівень розвитку в особистості суспільно визнаного комплексу знань, умінь, навичок, ставлень, орієнтацій. Орієнтуючись на визначення поняття «ключові компетентності», громадянську компетентність можна розуміти як сукупність освітніх елементів (знання, уміння, навички), переживань, емоційно-ціннісних орієнтацій, переконань особистості, які допомагають людині усвідомити своє місце в суспільстві, як обов'язок і відповідальність перед співвітчизниками, Батьківщиною та державою [7]; як здатність людини активно, відповідально й ефективно реалізовувати громадянські права та обов'язки з метою розвитку демократичного громадянського суспільства [4, 5].

Проаналізувавши навчальну літературу у сфері громадянської освіти, дійшли висновку, що питання практичного впровадження формування

громадянської компетентності майбутніх учителів початкової школи недостатньо висвітлено у наукових працях. На наш погляд формувати громадянську компетентність майбутніх учителів початкової школи можна під час спецкурсу в умовах навчання в ЗВО.

Метою статті є змістове наповнення спецкурсу «Формування громадянської компетентності майбутніх учителів початкової школи». За основу було взято доробки Швейцарсько-українського проекту «Розвиток громадянських компетентностей в Україні – DOCCU» [3; 6].

Спецкурс викладався на 2 курсі обсягом 90 годин, з яких 18 годин відводилося на лекції, 18 годин – на практичні заняття, 36 годин – на самостійну роботу студентів і 18 годин – на виконання індивідуальних творчих завдань. Метою спецкурсу було формування громадянської компетентності майбутніх учителів початкової ланки освіти.

Завдання спецкурсу полягало в ознайомленні студентів з основними складовими поняття «громадянська освіта, освіта для демократичного громадянства, освіта з прав людини», набутті практичних умінь та навичок їх опанування через підвищення рівня обізнаності з ключовими поняттями досліджуваного феномена, такими як «Права та свободи», «Відповідальність», «Ідентичність», «Рівність», «Різноманітність і плюралізм», «Правила та закон», «Уряд і політика», «Конфлікт», «Медіа»; набутті компетентностей для демократичного громадянства, набутті практичного досвіду для формування у майбутніх вихованців громадянських знань, вмій та чеснот, формуванні власної громадянської компетентності.

По завершенню спецкурсу студенти повинні були оволодіти певними вміннями і навичками, а саме усвідомлювати людські цінності, визначати людину як вищу соціальну цінність, поважати права та свободи інших, поважати закон, відповідально ставитися до власних прав і обов'язків, прагнути до суспільної справедливості, чесності, рівноправності; відповідати за власні вчинки і поведінку, визнавати та сприймати багатоманітність оточуючого світу, відмінність та рівність усіх людей, поважати встановлені правила спілкування і поведінки, прагнути ненасильницького розв'язання конфліктів, мати активну та відповідальну громадянську позицію, розуміти свій громадянський обов'язок, бути здатним до плюралізму, міжкультурного взаєморозуміння і толерантності, усвідомлювати глобальну взаємозалежність, бути патріотом, шанувати національну історію, культуру, мову, традиції тощо.

Перша лекція «Права та свободи» була направлена на ознайомлення студентів з правами та

свободами людини. Визначили, що вони існують для того, щоб допомогти людям жити щасливим і повноцінним життям та призначені для всіх, незалежно від походження або становища в суспільстві. Існують «абсолютні» права і свободи, тобто ті, яких людина не може бути позбавлена, та «кваліфіковані». Окремим важливим аспектом даної теми було опрацювання та вивчення прав дитини, розгляд нормативних документів, які проголошують та захищають їх.

У межах вивчення цієї теми було проведено практичне заняття.

Тема заняття: Права та свободи.

Мета: сприяти підвищенню рівня обізнаності з правами та свободами людей та дітей, формувати громадянську компетентність майбутніх учителів початкової школи.

Хід заняття: Домашнім завданням студентів було інтерв'ювання батьків, знайомих, викладачів про їх ставлення та знання про права людини, тож на практичному занятті кожен зі студентів презентував одержані результати. Майбутні учителі відзначили, наскільки по-різному можуть трактуватись права людини та зробили загальний висновок щодо того, що думають та знають оточуючі в межах окресленої проблеми.

У межах цього заняття студентам було запропоновано завдання «Чому важливі права людини?», в якому майбутні учителі розглядали проблеми, що постають перед людьми, які мають різні цінності, життєві шляхи та намагаються жити разом.

Для закріплення отриманих знань щодо прав та свобод було проведено вправу «Перегони на повітряних кулях», «Скарбничка», «Мотузки».

Для самостійного опрацювання студентам було поставлено завдання, яке полягало в тому, що вони повинні були самостійно опрацювати різні періодичні видання, соціальні дослідження, світлини з соціальних мереж, на яких було би зображено чи описано життєві ситуації, які порушують або, навпаки, захищають чи пропагують права та свободи людей, після чого класифікувати їх за допомогою Конвенції Прав людини та презентувати своє дослідження.

На лекції з теми «Відповідальність» студенти знайомились з ключовим поняттям даного феномена та з історією його виникнення. Так, майбутні учителі дізналися, що «відповідальність» як поняття бере свій початок у політичному контексті XVIII–XIX століття, де постійно обговорювалось поняття відповідальної дії та принципів представницького врядування. Також, було обговорено та виявлено, що, для того, щоб правами і свободами людини користувалися всі, недостатньо просто

написати закон, частина відповідальності лежить на самих громадянах. Люди повинні бути готові стати на захист прав інших людей, а також власних, і відмовитися від деяких свобод, якщо це допоможе іншим користуватися своїми правами.

В аспекті зазначеної теми для самостійної роботи було запропоновано розробити презентації «Моя відповідальність», в яких студенти презентували свій погляд на те, за кого та за що вони несуть відповідальність вдома, в школі, в суспільстві тощо. Презентації захищалися на практичному занятті, після чого було організовано обговорення.

Тема заняття: Відповідальність.

Мета: сприяти підвищенню рівня обізнаності з ключовим поняттям громадянської освіти – «відповідальність», формувати громадянську компетентність майбутніх учителів початкової школи.

Хід заняття: студенти захищали розроблені презентації, висловлювали свою думку, дискутували щодо почутого, оцінювали відповідальність інших та власну. Після цього студентам було запропоновано завдання «Відповідальність в суспільстві», яке являло собою низку питань (Які бувають суспільства? Хто та яку роль в них відіграє? Як це відбувається в державі? Як розуміємо цитату Джона Кеннеді «Не питай, що для тебе може зробити держава, запитай, що ти можеш зробити для неї?») та організацію дискусії щодо відповідей аудиторії. В межах даного практичного заняття також було проведено вправу «Як нам стати відповідальними?», в межах якої студенти повинні були, працюючи в групах, вирішити хто несе відповідальність за екологічний стан навколишнього середовища, в залежності від свого статусу та місця роботи в певних умовах (наприклад, на рівні класу, вчитель чи учень, на рівні школи – директор або учитель/учень, на рівні країни – президент або народ), після чого майбутні учителі повинні були обґрунтувати свою точку зору.

Під час наступної лекції «Ідентичність» було розглянуто сутність і структуру зазначеного поняття. Студентів було ознайомлено з дефінітивним полем цієї категорії. Було зазначено, що ідентичність – це наше самоусвідомлення, тобто те, якою людиною бачить себе особистість; ідентичність – це частково питання особистого вибору, а деколи відображення того, як інші бачать і класифікують нас.

На практичному занятті студенти закріплювали знання та навички щодо досліджуваного феномена.

Тема заняття: Ідентичність.

Мета: розкрити власні здібності та вміння студентів, а також здібності та вміння інших; знайомитися з проявами гендерних стереотипів, фо-

рмувати громадянську компетентність майбутніх учителів початкової школи.

Хід заняття: студенти презентували написане ними у процесі самостійної роботи емоційно-образне есе з теми «Я унікальний». Для закріплення теоретичного матеріалу було запропоновано завдання «Я та інші», під час якого студенти мали для себе відповісти на перелік питань щодо власної гендерної належності; визначити справи, які їм подобається робити, які ні, які хотіли б зробити. По закінченню аналізу власної особистості, майбутнім учителям необхідно було обмінятися думками з одногрупниками та зрозуміти, що є спільного у них та що є унікальним у кожного. В межах даного практичного завдання студенти виконували вправу «Індивідуальний герб», що сприяла підвищенню самооцінки, визнанню та підтримці власних позитивних рис особистості. Під час її виконання студентів було розподілено на групи по 5 осіб. На початку запропонували індивідуально відповісти на наступні запитання: Як ви сприймаєте себе? Чого ви потребуєте? Що ви можете робити? Про що ви шкодуєте, коли думаєте про власне життя? Після цього відповіді необхідно було намалювати або зобразити за допомогою вирізів з журналів, газет, кольорового паперу тощо. Потім проводилась робота в групах, під час якої необхідно було пояснити іншим учасникам групи власні символи, після чого наклеїти всі частини на груповий герб, знайти спільний символ для групи, розробити девіз для своїх ідей та назву групи. По завершенню роботи студенти презентували отримані герби великій аудиторії.

Лекція «Рівність» була присвячена проблемі рівності у всіх її аспектах. Було обговорено, що люди народжуються з однаковими основними потребами і бажаннями, що права і свободи людини стосуються всіх. Проте було зазначено, що рівність не завжди означає однакове ставлення до всіх і в деяких моментах життя поняття «рівності» не працює.

Для проведення практичного заняття студенти отримали завдання: за допомогою Інтернет-джерел, статей у журналах, навчальних посібників, історичних фактів підготувати приклади ситуацій щодо життєвих випадків рівності та нерівності людей у світі, країні тощо.

Тема заняття: Рівність

Мета: розібрати поняття «рівність» людей, визначити, які є форми рівності, формувати громадянську компетентність майбутніх учителів початкової школи.

Хід заняття: студенти презентували ситуації щодо дотримання та недотримання рівності серед людей в різні історичні епохи, в різних державах, підприємствах тощо. Також в межах цього

заняття було проведено вправу «Усі різні, усі рівні», яка допомагала навчитися пізнавати та сприймати один одного в групі. Так, викладач називав по черзі ряд характеристик, студенти, які визнавали, що мають цю характеристику перетинали лінію. По завершенню роботи майбутні учителі обговорили наступні питання: Чи опинявся хтось у групі з людьми, з якими, на їхню думку, вони не мали нічого спільного? Як почувався той, хто є частиною великої групи? Як почувався той, хто є самотнім?

Наступна лекція знайомила студентів із такими поняттями, як: «різноманітність» і «плюралізм». Під час заняття майбутні учителя дізнавалися про те, що у будь-якому суспільстві існують різні цінності та способи життя. Деякі суспільства перешкоджають утворенню різноманітності, роблять все, щоб усі дотримувалися «офіційної» лінії. Проте свобода жити власним, обраним самостійно життям, є одним з основних аспектів прав людини. Суспільство, яке поважає права людини, повинно бути плюралістичне, тобто таке, яке ставиться до всіх способів життя з однаковою повагою. Отримані на лекції знання вдосконалювалися під час семінарського заняття.

Тема заняття: Різноманітність і плюралізм.

Мета: закріпити знання студентів щодо таких понять як «різноманітність» та «плюралізм», формувати громадянську компетентність майбутніх учителів початкової школи.

Хід заняття: у процесі семінарського заняття студенти в процесі пленарної дискусії усвідомлюють, що Європа має безліч характеристик. Вони розмірковують над тим, що європейці мають багато спільного та, водночас, відрізняються один від одного. Так, викладач організував дискусію щодо спільностей та відмінностей у географічному та соціальному контексті Європи, після чого майбутні учителі пропонували власні рішення щодо збалансування цих розбіжностей.

На самостійну роботу було винесено опрацювання інформації щодо європейських країн та підготовка порівняльного аналізу двох будь-яких країн за вибором студентів, де зазначалось, що в них спільного та відмінного у географічних показниках, соціальних, правових та підготовка відео-чи фотоматеріалів, які б це демонстрували.

На лекції «Правила та закон» студенти дізнались, що правила та закони існують для того, щоб запобігти конфліктам, забезпечити справедливість і допомогти встановити гармонійні взаємини вдома, в суспільстві, світі. Закони існують для захисту наших прав і свобод, а також для того, щоб створити безпечне суспільство. Правила та закони поважають права людини, їх можна реалізувати на практиці, вони підлягають виконанню та є виявом соціальної згоди.

На практичному занятті студенти продовжують вивчати та розбирати основні складові поняття з теми.

Тема заняття: «Правила та закон»

Мета: сприяти підвищенню рівня обізнаності з ключовими поняттями теми, розуміти їх значення у житті громадянина та держави, формувати громадянську компетентність майбутніх учителів початкової школи.

Хід заняття: На початку заняття викладач залучав студентів до мозкового штурму «Чому нам потрібні правила?» Після цього майбутнім учителям пропонувалася рольова гра «Я – керівник», під час якої студенти складали індивідуальний список власних правил та законів від імені керівництва університету, керівництва країни, господаря дому тощо, в залежності від того, яку роль вони грали. Наступним етапом роботи було виконання групового завдання «Без правил», в якому студенти розігрували ситуації, де було продемонстровано недотримання правил та законів із зазначенням наслідків такої поведінки. Завершальним етапом роботи було обговорення ситуацій в аудиторії.

Наступне лекційне заняття було направлене на вивчення теми «Уряд і політика», під час якого було визначено, що політика – це процес налагодження взаємовідносин на рівні сім'ї, школи, громади, країни, світу, а уряд є системою, яка використовується для прийняття рішень. Також, було зазначено, що існує багато різних систем влади: від автократії до демократії. У демократичному суспільстві кожен має рівні права, може висловлювати власну думку, рішення приймаються шляхом обговорення і голосування. Студенти дізналися про різні системи управління, алгоритми прийняття рішень, практику демократичної політики в державі та суспільстві, про повноваження політиків, про те, як обирається влада тощо.

На практичному занятті з даної теми розширюються знання студентів.

Тема заняття: Уряд і політика

Мета: розширити знання студентів щодо функцій та відповідальності влади, формувати громадянську компетентність майбутніх учителів початкової школи.

Хід заняття: на практичному занятті студентам пропонувалось завдання «Ми – урядовці», під час якого студенти працювали в групах, обговорюючи нагальні проблеми держави, суспільства і результатом виконання цього завдання було розподілення коштів на потреби держави та громадян. По завершенню завдання майбутні учителі презентували свої пропозиції, дискутували з іншими групами та врешті-решт доходили загального рішення щодо пріоритетних потреб суспільства, акцентували увагу на тому, наскільки легко

критикувати уряд, проте складно виконувати їх функції. Наступним завданням було складання рейтингу соціальних ідеалів в нашій країні. Так, майбутнім учителям були запропоновані поняття (добробут, безпека, справедливість, соціальна гармонія, права людини, процвітання), які необхідно було оцінити за 10-бальною шкалою, тим самим визначити, що є найбільш розвинутим в нашій державі, а що потребує доопрацювання. Коли рейтинг був готовий, студенти пропонували конкретні дії, як саме може вплинути на розвиток того чи іншого показника уряд, громадяни, кожен з них. В межах практичного заняття з теми «Уряд і політика» було проведено вправи «Мої почуття щодо диктатури», «Ми та світ», «Чи повинні ми брати участь у політиці?», «Як уряд впливає на ваше життя».

Формування громадянської компетентності майбутніх учителів початкової школи продовжувалося під час лекції за темою «Конфлікт». Так, студенти зрозуміли, що конфлікти є частиною щоденного життя, їх не потрібно розглядати як негативні події, це неспівпадіння інтересів між особистостями або групами. У політиці конфлікти є важливим компонентом громадської дискусії та саме через відкритий конфлікт і пошук компромісу інтегруються між собою різні соціальні групи.

На самостійну роботи з цієї теми студентам було запропоновано знайти приклади конфліктів, які набули розголосу пресі, новинах, соціальних мережах та запропонувати мирні шляхи їх вирішення. Презентували домашнє завдання на практичному занятті.

Тема заняття: Конфлікт.

Мета: закріпити знання щодо сутності та видів конфліктів, причин їх виникнення та шляхи подолання, навчитися вирішувати конфлікти мирним шляхом, попереджувати їх виникнення, формувати громадянську компетентність майбутніх учителів початкової школи.

Хід заняття: Після презентації та обговорення самостійної роботи з теми, студентам пропонувалася вправа «Асоціації», у ході якої майбутні студенти записували якомога більше асоціацій до слова «конфлікт». Після цього проаналізували асоціації та дійшли висновку, що майже кожна з них має негативне значення, таким чином резюмували, що конфлікт завжди несе в собі руйнування. Наступною була вправа «Кошик сміття», перед виконанням якої вчитель організував дискусію щодо того чи всі люди ідеальні. Звичайно, студенти дійшли висновку, що кожен має свої особливості, які можуть спричинити виникнення конфліктів. Саме ці риси студенти «викидали у сміття». На завершення роботи, майбутнім учителям було запропоновано у форматі групової дискусії сфор-

мувати правила поведінки у конфліктній ситуації, з чим вони вдало впоралися.

Остання лекція «Медіа» мала на меті дати розуміння майбутнім учителям початкових класів, що важливим правом людини і вагомим аспектом демократії є можливість отримувати і поширювати інформацію та ідеї без будь-якого втручання з боку органів державної влади. Було зазначено, що засоби масової інформації дають людям доступ до інформації. Також акцентувалася увага на тому, що медіа можуть бути використані для злочинної діяльності або маніпуляцій, тому необхідно вчитися розрізняти та відбирати інформацію, яку ми отримуємо зі ЗМІ.

Удосконалювали отримані знання та навички студентів на практичному занятті.

Тема заняття: Медіа.

Мета заняття: удосконалити знання студентів в межах медіа-освіти, вчитися розпізнавати достовірну інформацію, розвивати навички представлення власної інформації та точки зору у вільній та переконливій манері, формувати громадянську компетентність майбутніх учителів початкової школи.

Хід заняття: на практичному занятті студенти презентували аудиторії обрану ними інформацію, яка була оформлена за їхнім бажанням під час самостійної роботи. Так, деякі зі студентів, презентували відео, фотокартки, настінні газети, презентації власного створення на одну з попередніх тем спецкурсу. Після цього, студентам було запропоновано деякі новини, факти, статті, з яких студенти обирали, що є правдою, а що фейковою новиною, обговорювали, як саме вони про це дізналися і на що треба звертати увагу для розуміння наскільки достовірною інформація подається.

По завершенні спецкурсу було проведено захист проектів «Громадянська освіта для молодших школярів». Майбутні учителі, на підставі отриманих знань щодо ключових понять громадянської освіти, освіти для демократичного громадянства, освіти з прав людини, повинні були розробити фрагменти уроків, тренінгові заняття або виховні години для молодших школярів з метою розвитку їх громадянської освіти. Студенти підготували дуже змістовні заняття та змоделювали їх зі своїми одногрупниками на дуже високому рівні.

Результати впровадження спецкурсу дали позитивні результати в межах підвищення рівня громадянської освіти студентів та формування їх громадянської компетентності. У подальшому плануємо удосконалювати методичне наповнення занять та провести наукове дослідження ефективності впровадження даного спецкурсу.

Список використаних джерел

1. Бурау О. Ф. Формування громадянської компетентності учнів засобами інформаційно-комунікаційних технологій / О. Ф. Бурау, М. О. Смирнова // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2013. – Том 38, №6. – С. 208.
2. Дух Л. І. Інформаційно-комунікаційні технології у викладанні громадянської освіти / Дух Л.І. // Робочі матеріали проекту «Громадянська Освіта-Україна», – 2007.
3. Живемо в демократії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.living-democracy.com>
4. Забезпечення формування громадянської компетентності у сучасному змісті шкільної освіти (Підсумковий документ робочої групи з розробки планів і програм проекту «Громадянська освіта – Україна»//Історія в школах України. – 2006. – № 8. – С.5.
5. Михайліченко М. В. Формування громадянської компетентності майбутніх учителів предметів гуманітарного циклу : автореф. дис. на здобуття наук. Ступеня канд. Пед. Наук : 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти / М. В. Михайліченко». – Кіровоград: Редакційно-видавничий відділ КДПУ імені В.Винниченка, 2007. – 22 с.
6. Навчання демократії: збірник практичних занять з освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини / Р. Голлоб, П. Крапф. – Пер. з англ. та адапт. Н. Г. Протасової. – К. : Основа, 2016. – Т. 6. – 100 с.
7. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти / Овчарук О. // Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. – К.: К.І.С., 2003. – 296 с.

References

1. Burau O. F. Formuvannya gromadyanskoyi kompetentnosti uchniv zasobami informatsiyno-komunikatsiynih tehnology / O. F. Burau, M. O. Smirnova // Informatsiyni tehnologiyi i zasobi navchannya. – 2013. – Tom 38, #6. – S. 208[in Ukrainian].
2. Duh L. I. Informatsiyno-komunikatsiyni tehnologiyi u vikladanni gromadyanskoyi osviti / Duh L. I. // Robochi materialy proektu «Gromadyanska Osvita-Ukrayina», – 2007[in Ukrainian].
3. Zhivemo v demokratiyi [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupa: <http://www.living-democracy.com>
4. Zabezpechennya formuvannya gromadyanskoyi kompetentnosti u suchasnomu zmisti shkilnoyi osviti (Pidsumkoviy dokument robochoyi grupi z rozrobki planiv i program proektu «Gromadyanska osvita – Ukrayina»//Istoriya v shkolah Ukrayini. – 2006. – # 8. – S.5 [in Ukrainian].
5. Mihaylichenko M. V. Formuvannya gromadyanskoyi kompetntnosti maybutnih uchiteliv predmetiv gumanitarnogo tsiklu: avtoref. dis. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ped. nauk. 13.00.04 «Teoriya ta metodika profesiyanoi osviti / M. V. Mihaylichenko». – Kirovograd: Redaktsiyno-vidavnicхий viddil KDPU imeni V. Vinnichenka, 2007. – 22 s[in Ukrainian].
6. Navchannya demokratiyi: zbirnik praktichnih zanyat z osviti dlya demokratichnogo gromadyanstva ta osviti z prav lyudini / R. Gollob, P. Krapf. – Per. z angl. ta adapt. N. G. Protasovoyi. – K.: Osнова, 2016. – T. 6. – 100 s[in Ukrainian].
7. Ovcharuk O. Kompetentnosti yak klyuch do onovlennya zmistu osviti / Ovcharuk O. // Strategiya reformuvannya osviti v Ukrayini: Rekomendatsiyi z osvitoiyi politiki. – K.: K.I.S., 2003. – 296 s. [in Ukrainian].

Шпаларенко Ю. А. Особенности внедрения спецкурса по формированию гражданской компетентности будущих учителей начальной школы

В статье рассматриваются основные понятия гражданского образования, доказываемая необходимость формирования гражданской компетентности будущих учителей начальной школы, проанализированы научные исследования в этом направлении, определено понятие «гражданское образование», «гражданская компетентность». Описана структура и особенности внедрения спецкурса по формированию исследуемого феномена у студентов педагогических УВО, описаны задания и упражнения, с помощью которых можно сформировать гражданскую компетентность будущих учителей начальной школы, доказана их результативность, описано перспективные направления работы в рамках исследования.

Ключевые слова: гражданское образование, гражданская компетентность, будущие учителя начальной школы, спецкурс.

Shpaliarenko Y. Implementation features of the special course on the future primary school teacher's formation of civic competence

In our time, democratic society requires every person to be an active participant in the life of their own country, always be capable to fast and comprehensive analysis of the external changes, respond to them normally, to respect the countries' laws and rights of other humans, to be a patriot, to honor the national history, culture, language, traditions, to take responsibility for rights and responsibilities, to strive for democracy and create it. In our opinion, the formation of the democratic personality, the patriot is beginning exactly in primary school. So, with this knowledge, future teachers of primary school must have solid knowledge about civic education, be competence in the democratic issues, to have a formed civic competence, which we treat as the set of the education elements (knowledges, skills and perks), worries, emotional-value orientations, personalities' conviction which help people to find their place in the society; as the duty and responsibility to compatriots, Motherland and country. In our opinion, the formation of the civic competence of the future primary school teachers can be implemented during the course training at the university. The special course "Formation of civic competence of the primary school teachers" had taught on the second year and had the volume of 90 hours. The purpose of the special course was formation a civic competence of the future primary school teachers. The objectives of the course was to familiarize students with the elementary parts of the term "civic education, education for the democratic people, education on the human rights", acquisition of practical skills and mastery of abilities from due to increased awareness of the key concepts of the phenomenon under study, such like "Rights and liberty", "Responsibility", "Identity", "Equality", "Diversity and pluralism", "Rules and law", "Government and politics", "Conflict", "Media"; acquisition of competencies for the democratic people, acquisition of the practice experience for the formation the civic knowledges, skill and virtues of the future pupils; Formation their own civic competence. The results of the implementation features of the special course gave positive results in improving the level of civil education of students and the formation of their civil competence.

Key words: a civic education, a civic competence, future primary school teachers, special course.